УДК 37.034:796.5-053.5

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ 3-4 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Троценко Т.Ю., к.пед.н., ст. викладач

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди

У статті подано структурну модель формування моральних якостей молодших школярів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності, яка забезпечила комплексний підхід до розв'язання поставленої проблеми.

Ключові слова: структурна модель, моральні якості, молодші школярі, туристсько-краєзнавча діяльність.

Троценко Т.Ю. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ СТРУКТУРНОЙ МОДЕЛИ ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ТУРИСТСКО-КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ / Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет им. Г. Сковороды, Украина.

В статье подана структурная модель формирования нравственных качеств младших школьников в процессе туристско-краеведческой деятельности, которая обеспечила комплексный подход к решению поставленной проблемы.

Ключевые слова: структурная модель, нравственные качества, младшие школьники, туристско-краеведческая деятельность.

Trotsenko T.Y. EFFICIENCY OF INTRODUCTION OF STRUCTURAL MODEL OF FORMING OF MORAL QUALITIES FOR YOUNGER SCHOOLCHILDREN IN THE PROCESS OF TOURIST AND LAND KNOWABLE ACTIVITY / Pereyaslav-Khmelnitsky state pedagogical university of the name of H. Skovoroda, Ukraine.

In the article the structural model of forming of moral qualities of younger schoolchildren in the process of tourist and land knowable activity which provided the complex going near the decision of the put problem.

Key words: structural model, moral qualities, younger schoolchildren, tourist and land knowable activity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивчення і аналіз психолого-педагогічної літератури [1, 2, 3, 4, 5, 6] засвідчують, що проблема формування моральних якостей підростаючого покоління завжди викликала підвищений інтерес науковців, методистів, педагогів. Це пов'язано з тим, що суспільство завжди ставило перед своїми громадянами певну систему вимог, до якої входили політичні, правові, моральні та інші чинники. Для школярів такі вимоги формулюються в Правилах для учнів, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні та нормативних документах різних навчальних закладів і громадських організацій, що функціонують у державі.

Останнім часом здійснено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам вирішення зазначеної проблеми засобами краєзнавства і туризму. Це насамперед, дослідження організації краєзнавчо-пошукової роботи (М. Соловей); методик формування гуманістичних цінностей (В. Лопатинська, В. Матіяш), національної самосвідомості особистості (Т. Бондаренко, Г. Гуменюк); патріотичних почуттів (Є. Франків); творчих здібностей (А. Сиротенко); впливу туристсько-краєзнавчої діяльності на розвиток фізичних якостей школярів (Є. Рут Зигмунд).

Визначенню й обґрунтуванню педагогічних умов формування моральних якостей молодших школярів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності сприяв аналіз праць, у яких висвітлено організацію шкільної туристсько-краєзнавчої роботи, спрямованої на залучення учнів до активної діяльності з вивчення історії рідного краю, довкілля, географії, історичних об'єктів і явищ соціального життя (В. Вербицький, А. Сиротенко, Б. Чернов), формування всебічно розвиненої особистості (І. Прус, Г. Пустовіт, В. Серебрій, О. Тімець, С. Фокін), вивчення різноманітності форм і напрямів туристсько-краєзнавчої діяльності (В. Ганопольський, Т. Грицишина, В. Дехтяр, І. Верба, С. Голіцин, А. Зорін, М. Зубалій, Ю. Константинов, М. Кострица, М. Крачило, С. Новіков, В. Обозний, О. Остапець).

Однак проведений аналіз психолого-педагогічної літератури та дисертаційних досліджень засвідчив, що проблема формування моральних якостей молодших школярів упроцесі туристсько-краєзнавчої діяльності не достаньо вивчена, малорозроблена і потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування моральних якостей молодших школярів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан проблеми формування моральних якостей учнів початкових класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

2. Теоретично обґрунтувати ефективність впровадження структурної моделі та визначити педагогічні умови формування моральних якостей молодших школярів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі реалізації завдань експериментальної роботи було розроблено структурну модель формування моральних якостей учнів 3–4 класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності (рис. 1), яка забезпечила комплексний підхід до розв'язання поставленої проблеми. Вона включала мету, принципи, форми, методи і педагогічні умови підвищення ефективності формування моральних якостей учнів експериментальних класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

У процесі дослідження нами виокремлено ті *принципи* виховання молодших школярів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності, які мали провідне значення: системності й послідовності; цілеспрямованості; доступності; урахування вікових й індивідуальних особливостей; суб'єкт-суб'єктного характеру виховних взаємин; стимулювання до самовиховання; гуманізації; суспільної спрямованості; єдності педагогічних вимог школи і сім'ї; культуровідповідності. На їх основі вибудовувалася сукупність конкретних методологічних, теоретичних і методичних підходів до організації і проведення туристсько-краєзнавчої діяльності.

Вивчення й аналіз психолого-педагогічної літератури, зарубіжного та вітчизняного педагогічного досвіду з досліджуваної проблеми, результати проведеного діагностування дали змогу визначити такі *педагогічні умови* формування моральних якостей учнів 3–4 класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності: особистісно зорієнтоване виховання моральних якостей учнів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності; урахування вікових та індивідуальних особливостей і особистісних якостей молодших школярів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності; комплексний підхід до формування моральних якостей учнів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності; взаємозв'язок навчальної, позакласної та позашкільної туристсько-краєзнавчої діяльності; вдосконалення змісту виховної роботи з формування моральних якостей учнів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності; спільна робота школи і сім'ї щодо формування моральних якостей молодших школярів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Реалізація системи виховних впливів на молодших школярів експериментальних класів передбачала проведення на уроках "Я і Україна", "Основи здоров'я і фізична культура", читання, музики уявних подорожей рідним краєм, зустрічей із видатними земляками, краєзнавцями, ветеранами війни і праці, вченими, діячами культури і мистецтва. Вихованню моральних якостей допомагала практична діяльність учнів, яка проводилася у шкільному куточку живої природи, на навчально-дослідній ділянці та безпосередньо на природі під час туристсько-краєзнавчих подорожей. Спостереження за живою і неживою природою сприяли формуванню у них уявлень про єдність природи, тісний взаємозв'язок і взаємодію її складових елементів. Доречним було також проведення з учнями експериментальних класів бесід "Природа і ми: умови безпечної взаємодії", "Бережливе ставлення до всього живого"; конкурсів на кращий плакат "Бережи довкілля"; операцій "Блакитні водойми", "Мурашник", "Посаджу я деревце", "Шпаки прилетіли", "Чисті джерела". Чим більше молодші школярі мали у своєму розпорядженні природничо-краєзнавчого матеріалу, тим більше активізовувалася їхня діяльність, що проявлялася у формі допомоги в збагаченні куточка живої природи, догляду за рослинами і тваринами та ін.

Проведення занять в експериментальних класах відрізнялося від традиційного творчим підходом до вибору форм, методів і прийомів морального виховання молодших школярів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності. Це давало змогу використовувати навчальний матеріал з урахуванням їхніх вікових особливостей і особистісних якостей, педагогічних умов формування моральних якостей, типів уроків, наявної матеріальної бази й методичного забезпечення.

Для покращення позакласної виховної роботи з морального виховання в експериментальних класах були введені туристсько-краєзнавчі заходи в режим шкільного дня, зміст яких передбачав проведення тематичних конкурсів, вікторин, бесід, туристсько-краєзнавчих ранків. Ефективність формування моральних якостей учнів багато в чому залежала від організації гурткової роботи в експериментальній школі. Основу гурткової роботи туристсько-краєзнавчого спрямування складали переважно практичні заняття на природі, які проводилися під час туристських походів та екскурсій. Гуртки працювали під девізом "Люби і знай свій рідний край!" за такими напрямами: "Краю мій", "Шукачі скарбів", "Юні літописці", "Патріот", "Ніхто не забутий, ніщо не забуто", "Легенди рідного краю" та ін.

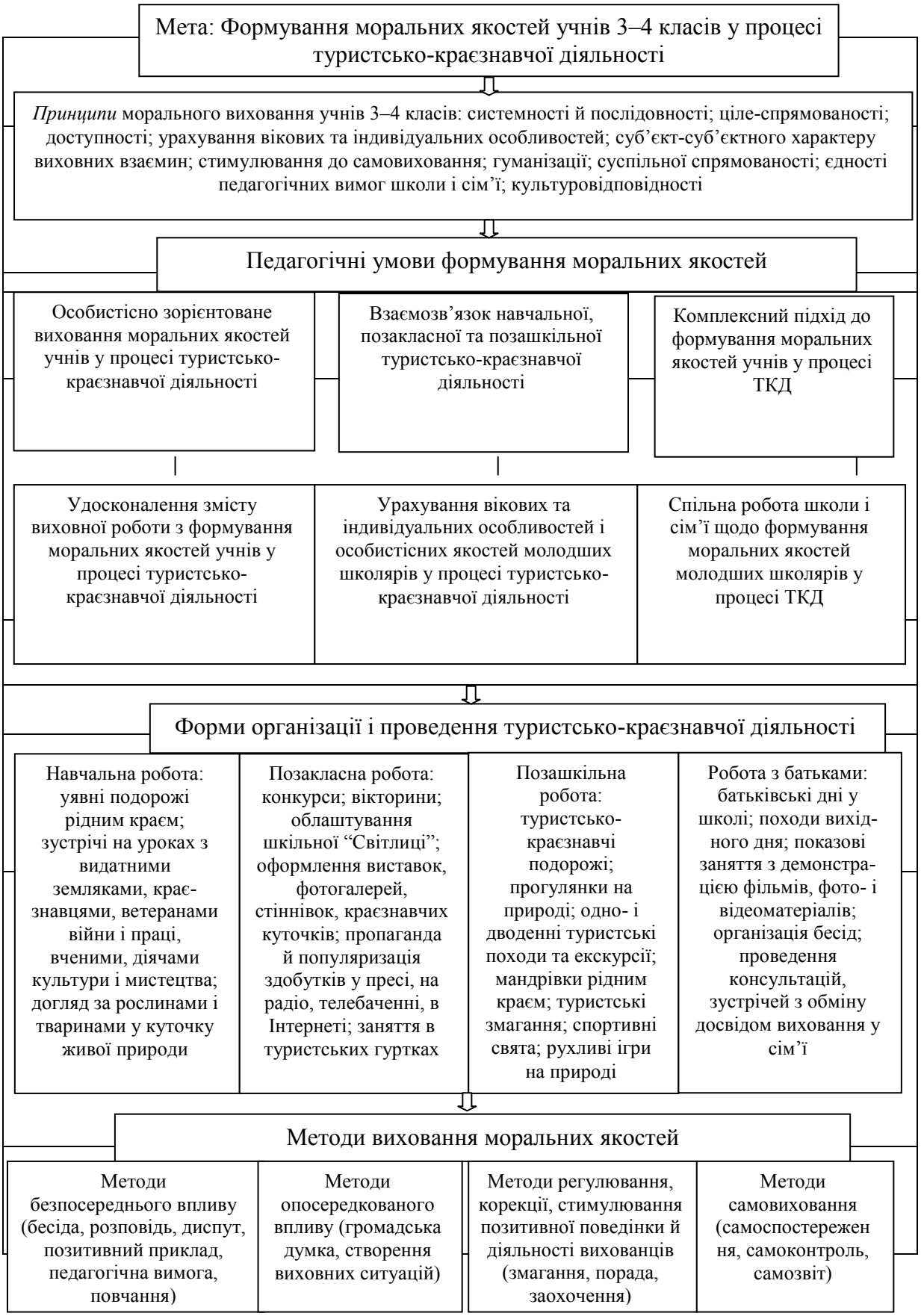

Рис. 2. Структурна модель формування моральних якостей учнів 3–4 класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності

Заняття в гуртках сприяли формуванню в молодших школярів шанобливого ставлення до стародавніх пам'яток свого краю; виховували почуття поваги і любові до своєї школи, села, міста як невід'ємних частин своєї Батьківщини; формували стійкі почуття вірності рідному краю, своїй Вітчизні, розвивали бажання і в подальшому займатися пошуковою та пізнавальною діяльністю.

Формуванню моральних якостей в учнів експериментальних класів у процесі позашкільної туристсько-краєзнавчої діяльності сприяли спеціально організовані екскурсії за темами "Вулиці розповідають", "Наш край у давнину", "Пам'ятні місця рідного краю", "Добридень, музею", "Блакитні водойми", одно- і дводенні "Мандрівки рідним краєм", туристські прогулянки, фізкультурно-оздоровчі і розважальні заходи, змагання та свята з туризму "Посвята в юні туристи-краєзнавці", які забезпечували максимальне залучення молодших школярів до участі в них. Такі масові позашкільні заходи проводилися під час канікул та у вихідні дні з участю батьків, учителів під загальним керівництвом директорів шкіл.

З метою реалізації зазначених заходів на практиці систематично проводилася відповідна організаційно-методична робота з батьками учнів експериментальних класів. Вона спрямовувалася на надання їм необхідних знань про мету й завдання морального виховання дітей у сім'ї, про форми організації туристсько-краєзнавчої роботи за місцем проживання учнів. Це досягалося у процесі проведення бесід "Духовний світ молодшого школяра", "Рід, родина, рідня", "Вона – найкраща в цілім світі!", "Що означає бути патріотом?", диспутів, індивідуальних консультацій із батьками учнів; організації показових занять з демонстрацією фото- і відео матеріалів і зустрічей з обміну досвідом морального виховання дітей у сім'ї; використання батьківської допомоги у роботі туристсько-краєзнавчих гуртків; залучення батьків до організації і проведення виставок, конкурсів, туристсько-краєзнавчих ранків, екскурсій, туристських свят, спортивних змагань і походів вихідного дня. Така спільна діяльність сприяла встановленню тісного взаємозв'язку школи і сім'ї, дотриманню єдиних вимог до молодших школярів, проведенню чіткої координації спільної роботи школи і сім'ї у моральному вихованні, створенню сприятливих умов для розвитку особистісних моральних якостей в учнів початкових класів.

Найефективнішою формою організації туристсько-краєзнавчої діяльності з метою формування моральних якостей були одно- і дводенні туристсько-краєзнавчі походи рідним краєм.

Реалізація виховного потенціалу туристсько-краєзнавчої діяльності в експериментальних класах залежала й від дотримання основних педагогічних вимог до її організації: туристсько-краєзнавча діяльність відповідала наміченим дидактичним і виховним цілям; вона організовувалася на основі моральних принципів; мала чітко визначений обсяг, зміст, терміни, час і місце проведення; відрізнялася колективним характером організації і проведення. При цьому складність туристсько-краєзнавчої діяльності зростала з віком учнів, а їхні дії під час її проведення супроводжувалися й закінчувалися аналізом, на основі якого планувалася майбутня туристсько-краєзнавча діяльність. Дотримання цих вимог під час організації і проведення туристсько-краєзнавчої діяльності давало змогу найбільш доцільно організовувати практичну діяльність молодших школярів у процесі туристських походів і актуалізувати її виховний зміст.

Аналіз результатів дослідження засвідчує, що більшість учнів експериментальних і контрольних класів на початку експерименту характеризувалися низьким рівнем сформованості моральних якостей. Так, результати сформованості моральних якостей в учнів 3 класів засвідчили, що 75,5 % молодших школярів експериментальних і 73,1 % учнів контрольних класів мали низький рівень сформованості моральних якостей, відповідно 20,4 % і 21,1 % – середній і лише 4,1 % і 5,8 % молодших школярів мали високий рівень. Наведені дані свідчать про те, що у переважної більшості учнів 3 класів моральні якості були сформовані на низькому рівні (табл. 1; рис. 1).

Порівняльний аналіз результатів обстежень засвідчує, що в кінці експерименту різниця у показниках сформованості моральних якостей учнів експериментальних і контрольних класів стала дуже помітною. Так, кількість учнів експериментальних класів, які мали високий рівень сформованості моральних якостей зросла з 4,1 % до 32,6 %. Показники в контрольних класах були дещо нижчими – із 5,8 % до 9,6 %. Кількість учнів з низьким рівнем сформованості моральних якостей в експериментальних класах зменшилася з 75,5 % до 24,5 %. Показники учнів контрольних класів характеризувалися меншою позитивною динамікою з 73,1 до 65,4 %.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз рівнів сформованості моральних якостей учнів 3-4 класів

Класи	Рівні сформованості моральних якостей											
	Початок експерименту						Кінець експерименту					
	низький		середній		високий		низький		середній		високий	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Експериментальні	37	75,5	10	20,4	2	4,1	12	24,5	21	42,9	16	32,6
Контрольні	38	73,1	11	21,1	3	5,8	34	65,4	13	25,0	5	9,6

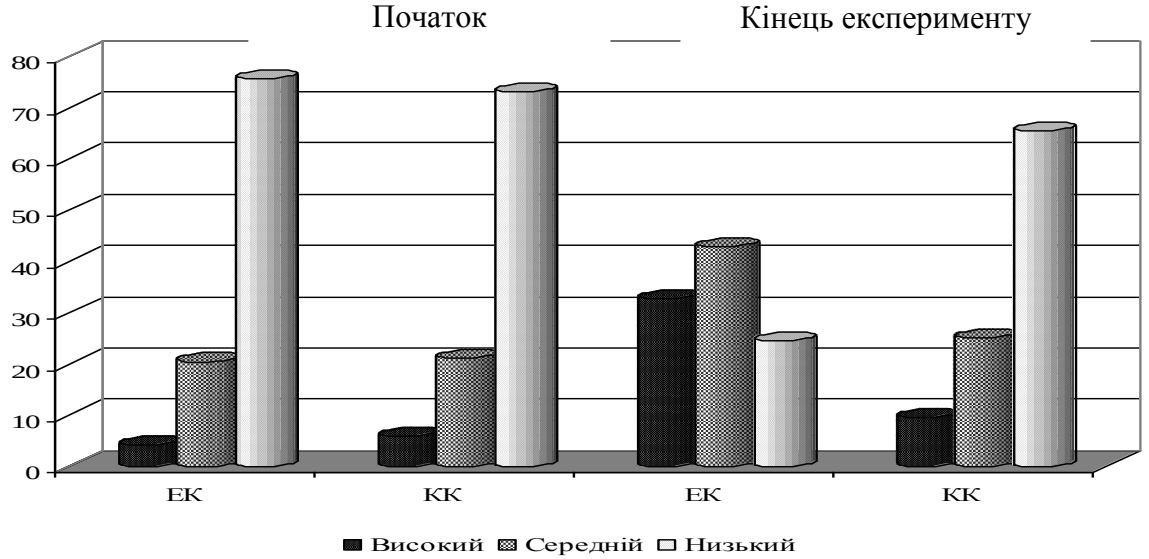

Рис. 1. Динаміка розвитку моральних якостей в учнів 3–4 класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності, у %

ВИСНОВКИ

Аналіз результатів формувального етапу експерименту показав, що в кінці експериментальної роботи в експериментальних класах відбулося значне зменшення кількості учнів з низьким рівнем сформованості когнітивної, емоційної, мотиваційної і діяльнісної складових моральних якостей та збільшення їх кількості із середнім і високим рівнями.

Порівняльний аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчив ефективність застосування запропонованої структурної моделі формування моральних якостей учнів 3–4 класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності. Розроблені педагогічні умови, форми і методи сприяли формуванню моральних якостей молодших школярів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн., Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-методичні засади: [наук. видання] / І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Богданова О.С. Опыт исследования нравственного воспитания младших школьников / О.С. Богданова // Сов. педагогика. – 1972. – № 10. – С. 54–67.
3. Кострица М.Ю. Шкільна краєзнавчо-туристична робота: нав. посіб. / М.Ю. Кострица, В.В.Обозний. – К.: Вища школа, 1995. – 223 с.
4. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм: нав. посіб. / М.П. Крачило. – К.: Вищ. школа, 1994. – 191 с.
5. Остапец А.А. Педагогика туристско-краеведческой работы в школе / А.А. Остапец. – М.: Педагогика, 1985. – 104 с.
6. Троценко Т.Ю. Формування моральних якостей учнів 3-4 класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Т.Ю.Троценко; ін-т пробл. вих. АПН України. – К., 2009. – 22 с.